

TARBIYA DARSLARINING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI VA ULARNING KOMMUNIKATIV KO'NIKMALARNI RIVOJLANTIRISHDAGI O'RNI

Menlibaeva Azima Oralbaevna

*Nukus Davlat pedagogika instituti,
"Umumiy pedagogika" kafedrası katta o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu tezida tarbiya darslarining o'quvchi shaxsini har tomonlama rivojlantirishdagi pedagogik imkoniyatlari hamda kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirishdagi o'rni ilmiy-pedagogik jihatdan tahlil qilinadi. Tarbiya darslarida interfaol metodlardan foydalanishning samaradorligi, pedagog olimlarning ilmiy qarashlari hamda O'zbekiston Respublikasida qabul qilingan me'yoriy-huquqiy hujjatlar asosida mazkur jarayonning nazariy va amaliy jihatlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: tarbiya darsi, kommunikativ ko'nikma, pedagogik imkoniyat, kompetensiya, interfaol metod, muloqot, hamkorlik.

Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasida ta'lim sifatini oshirish, barkamol avlodni tarbiyalash va o'quvchilarda XXI asr kompetensiyalarini shakllantirish ustuvor vazifalardan biri sifatida belgilangan. Mazkur vazifalarni amalga oshirishda umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'qitilayotgan Tarbiya fani alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki ushbu fan nafaqat ma'naviy-axloqiy tarbiyani, balki o'quvchilarning erkin fikrlashi, muloqot madaniyati, jamoada ishlashi hamda ijtimoiy faolligini rivojlantirishga xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunida ta'limning asosiy maqsadi shaxsning intellektual, ma'naviy-axloqiy va kasbiy rivojlanishini ta'minlashdan iborat ekanligi belgilangan[1]. Mazkur vazifalarni samarali amalga oshirishda tarbiya darslari muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmonida kompetensiyaviy yondashuv asosida ta'lim mazmunini takomillashtirish, o'quvchilarning mustaqil fikrlashi va muloqot madaniyatini rivojlantirish ustuvor yo'nalish sifatida ko'rsatib o'tilgan[2].

Tarbiya darslari o'quvchilarda milliy va umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirish, fuqarolik mas'uliyatini rivojlantirish hamda ijtimoiy munosabatlarni to'g'ri yo'lga qo'yishga xizmat qiladigan fanlardan biridir. Mazkur fan orqali o'quvchilar nafaqat axloqiy bilimlarga ega bo'ladilar, balki o'z fikrini aniq, ravon va asosli bayon etish, suhbatdoshni tinglash, bahs-munozaralarda madaniyatli ishtirok etish kabi kommunikativ ko'nikmalarni ham egallaydilar.

Pedagogika fanida kommunikativ ko'nikmalar shaxsning ijtimoiylashuvi va ta'lim samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biri sifatida e'tirof etiladi. Rus pedagog-psixologi L.S. Vygotskiy shaxs rivojlanishining asosiy omili ijtimoiy muloqot ekanligini ta'kidlab, bilim va tafakkur avvalo hamkorlikdagi faoliyat jarayonida shakllanishini ilmiy asoslab bergan[3]. Olimning ushbu nazariyasi tarbiya darslarida o'quvchilar o'rtasidagi dialog, guruhli ishlar va hamkorlikdagi ta'limni tashkil etish kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishning samarali vositasi ekanligini ko'rsatadi.

Amerikalik pedagog John Dewey esa ta'limni hayot bilan uzviy bog'liq jarayon sifatida baholab, o'quvchilarning bilimlarni amaliy faoliyat va muloqot jarayonida egallashi zarurligini ta'kidlagan[4]. Uning fikricha, maktab o'quvchini jamiyat hayotiga tayyorlaydigan maskan bo'lib, bunda o'zaro fikr almashish, hamkorlik va muammolarni birgalikda hal qilish muhim o'rin egallaydi⁴. Shu bois tarbiya darslarida interfaol metodlardan foydalanish o'quvchilarning nutqiy faolligini oshirishda muhim pedagogik omil hisoblanadi.

Pedagog olim N.A. Muslimovning ta'kidlashicha, kompetensiyaviy yondashuv o'quvchining nazariy bilimlarni real hayotiy vaziyatlarda qo'llay olish qobiliyatini shakllantirishga xizmat qiladi. Bunda pedagog ta'lim jarayonining tashkilotchisi va yo'naltiruvchisi sifatida o'quvchilarni mustaqil fikrlashga, muloqot madaniyatiga hamda hamkorlikdagi faoliyatga yo'naltirishi lozim[5].

Tarbiya darslarida "Munozara", "Debat", "Aqliy hujum", "Rolli o'yin", "Keystadi", "Klaster", "Sinkveyn" kabi interfaol metodlardan foydalanish o'quvchilarning kommunikativ faolligini oshiradi. Mazkur metodlar o'quvchilarda o'z fikrini dalillar asosida bayon qilish, boshqalarning fikrini hurmat qilish, muammoli vaziyatlarda muloqot orqali yechim topish hamda jamoada ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Tarbiya darslarining samaradorligi, avvalo, o'qituvchi tomonidan yaratiladigan pedagogik muhitga bog'liq. Ijobiy psixologik muhit, o'quvchilarning erkin fikr bildirishi, o'zaro hurmat va hamkorlikka asoslangan ta'lim jarayoni kommunikativ ko'nikmalarning izchil rivojlanishini ta'minlaydi. Bunday sharoitda o'quvchilar o'z fikrini mantiqiy asoslash, suhbatdoshning fikrini tinglash, bahs-munozarada madaniyatli ishtirok etish hamda kelishuvga erishish malakalarini egallaydilar. Tarbiya darslarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ham kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishning muhim shartlaridan biridir. Elektron aqdimotlar, videoroliklar, raqamli platformalar, onlayn muhokamalar va virtual guruh loyihalari o'quvchilarning muloqot qilish imkoniyatlarini kengaytiradi. Natijada ular zamonaviy axborot muhitida o'z fikrini erkin ifodalash, axborotni tahlil qilish va jamoa bilan hamkorlikda ishlash tajribasiga ega bo'ladilar.

Tarbiya darslari orqali shakllantiriladigan kommunikativ ko'nikmalar o'quvchilarning boshqa fanlarni o'zlashtirishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Chunki muloqot madaniyatiga ega bo'lgan o'quvchi o'z fikrini ravon bayon qiladi, savollarga mustaqil javob topishga intiladi, jamoada ishlashni biladi hamda ijtimoiy munosabatlarda faol ishtirok etadi. Bu esa kompetensiyaviy ta'limning asosiy maqsadlariga to'liq mos keladi.

Xulosa qilib aytganda, tarbiya darslari o'quvchilarning kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim pedagogik imkoniyatlarga ega. Mazkur darslar orqali o'quvchilarda erkin fikrlash, samarali muloqot qilish, jamoada hamkorlikda ishlash va o'zaro hurmatga asoslangan munosabatlarni shakllantirish imkoniyati yaratiladi. Interfaol metodlar hamda kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilgan tarbiya darslari kommunikativ kompetensiyaning samarali rivojlanishiga xizmat qiladi. Shu bois tarbiya darslari mazmunini zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan boyitish va amaliy muloqotga yo'naltirilgan metodlarni keng qo'llash ta'lim sifatini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ-637-son, 2020-yil 23-sentabr.<https://lex.uz/docs/-5013007>
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-5712-son Farmoni "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi", 2019-yil 29-aprel. <https://lex.uz/ru/docs/-4312785>
3. Вьготский Л.С. Мышление и речь. – Москва: Педагогика, 1982.
4. Dewey J. Democracy and Education. – New York: Macmillan, 1916.
5. Muslimov N.A. Kasb ta'limi o'qituvchisini kasbiy shakllantirishning nazariy-metodik asoslari. – Toshkent: Fan, 2007.